

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗЕРНОВИХ ПІДПРИЄМСТВ У ПЕРІОД ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У сучасних умовах розвитку національної економіки питання підвищення конкурентоспроможності зернових підприємств набуває особливої ваги, оскільки зернове виробництво виконує не лише виробничо-господарську, а й стратегічну функцію, будучи базою продовольчої безпеки держави, джерелом формування експортного потенціалу та одним із ключових чинників підтримання економічної стійкості аграрного сектору загалом; водночас посилення нестабільності зовнішнього середовища, яке проявляється через інфляційний тиск, коливання цін, порушення логістичних ланцюгів, зміну кон'юнктури ринків та зростання ресурсних обмежень, зумовлює необхідність пошуку таких організаційно-економічних рішень, які забезпечували б не ситуативне реагування, а системне зміцнення ринкових позицій зернових підприємств, підвищення ефективності їх діяльності та здатності адаптуватися до нових умов функціонування [1, с. 53].

Основні причини, які зумовили проблеми функціонування та розвитку зернових підприємств в Україні, мають багатофакторний і взаємопов'язаний характер, оскільки формуються під впливом як зовнішніх макроекономічних та ринкових чинників, так і внутрішніх виробничо-управлінських диспропорцій. Однією з ключових причин є невідповідність структури виробництва ринковій кон'юктурі, яка проявляється у недостатній гнучкості підприємств щодо зміни співвідношення окремих зернових культур залежно від динаміки попиту, експортної місткості ринків, цінових тенденцій та вимог переробних і трейдерських структур. Унаслідок цього частина підприємств зернової галузі продовжує орієнтуватися переважно на усталені виробничі схеми, не враховуючи своєчасно зміну зовнішньої кон'юнктури, що призводить до перевиробництва окремих культур, ускладнення збуту продукції та зниження рівня економічної віддачі від використання земельних, матеріальних і трудових ресурсів.

Суттєвим дестабілізуючим чинником є також зростання виробничої собівартості зерна, яке посилюється через подорожчання матеріально-технічних ресурсів, насамперед мінеральних добрив, засобів захисту рослин, паливно-мастильних матеріалів, насінневого матеріалу, запасних частин до техніки та енергетичних ресурсів. Зазначена тенденція особливо негативно впливає на зернові підприємства в умовах нестабільності цін реалізації, оскільки випереджальне зростання витрат порівняно з доходами знижує норму прибутку, обмежує можливості для реінвестування коштів у виробництво та ускладнює підтримання конкурентних переваг за рахунок оновлення техніко-технологічної бази. Поряд із цим вагомою проблемою залишається висока залежність результатів господарювання від урожайності, яка, у свою чергу, значною мірою визначається природно-кліматичними умовами, рівнем вологозабезпечення, частотою посух, температурними коливаннями, а також загальним станом агротехнологічного супроводу виробництва. Відповідно, навіть за належної організації господарської діяльності підприємства залишаються вразливими до погодних ризиків, які можуть різко знижувати валові збори зерна, порушувати виробничі плани та негативно впливати на фінансову стабільність.

Окремою причиною, котра стримує розвиток зернових підприємств, є недостатній рівень технологічного оновлення виробництва, який проявляється у використанні застарілої техніки, недостатньому рівні автоматизації виробничих процесів, повільному впровадженні

сучасних систем точного землеробства, цифрового моніторингу посівів, ресурсозберігаючих технологій та інноваційних рішень щодо обробки ґрунту й управління виробничими витратами. За відсутності належного техніко-технологічного оновлення зернові підприємства втрачають можливість досягати вищої продуктивності, точніше контролювати якість агротехнологічних операцій, оперативно реагувати на зміну умов виробництва та забезпечувати стабільну конкурентоспроможність на внутрішньому й зовнішньому ринках. У цьому контексті проблемою є і порушення науково обґрунтованих сівозмін, яке зумовлюється прагненням підприємств до короткострокової вигоди через концентрацію на найбільш ліквідних культурах, але водночас призводить до виснаження ґрунтів, погіршення їх родючості, зростання фітосанітарних ризиків, підвищення потреби в агрохімічних ресурсах та поступового зниження урожайності у середньо- і довгостроковій перспективі.

Не менш важливою причиною є нераціональне використання ресурсів, яка проявляється у недосконалому плануванні структури посівних площ, перевитратах матеріалів, низькій продуктивності техніки, неефективній організації праці, слабкому контролю за витратами та недостатньому рівні аналітичного супроводу управлінських рішень. У таких умовах навіть наявний виробничий потенціал підприємств використовується неповною мірою, а це знижує віддачу від вкладених ресурсів, ускладнює зменшення собівартості продукції та послаблює позиції товаровиробників у конкурентному середовищі.

Також висока чутливість зернових підприємств до коливань цін на основні виробничі ресурси створює додатковий рівень невизначеності, оскільки різкі зміни вартості добрив, пального, насіння чи логістичних послуг безпосередньо впливають на структуру витрат, змінюють параметри економічної доцільності вирощування окремих культур і суттєво ускладнюють фінансове планування. У сукупності всі зазначені причини не лише знижують поточну ефективність функціонування зернових підприємств, а й істотно ускладнюють забезпечення стабільного відтворення їх виробничого потенціалу, обмежують можливості інвестиційного розвитку, послаблюють адаптивність до ринкових змін і, як наслідок, знижують загальний рівень конкурентоспроможності зернового виробництва в Україні [2].

Поглиблення зазначених проблем у період економічної нестабільності значною мірою пов'язане також із деформацією ринкового середовища, оскільки на ринку зерна в Україні посилюються диспропорції між сукупною пропозицією та платоспроможним попитом, загострюється вплив монопольного ціноутворення, зростають втрати виробників у ціновому ланцюгу, а нестача державних ресурсів для фінансових і товарних інтервенцій, поряд із воєнними та зовнішньоторговельними ризиками, звужує можливості сільськогосподарських товаровиробників щодо утримання вигідних ринкових позицій, своєчасного збуту продукції та захисту власних економічних інтересів [3, с. 39].

За таких умов підвищення конкурентоспроможності зернових підприємств потребує реалізації системи організаційно-економічних заходів, спрямованих передусім на удосконалення виробничої структури, підвищення врожайності, технологічну модернізацію, зниження собівартості та покращення якісних параметрів зерна, оскільки саме поєднання раціональної спеціалізації, сучасних технологій вирощування, ефективного використання матеріально-технічних ресурсів, інноваційних агротехнологій і якісного управлінського супроводу формує передумови для зростання продуктивності, підвищення економічної віддачі та посилення ринкової стійкості підприємств зернової спеціалізації.

Не менш важливим напрямом є вдосконалення ринкової та логістичної інфраструктури, адже в умовах нестабільності конкурентоспроможність зернових підприємств визначається вже не лише рівнем виробничої ефективності, а й здатністю оперативно доставляти продукцію до внутрішніх і зовнішніх ринків, мінімізувати втрати часу та коштів у процесі транспортування, користуватися альтернативними каналами збуту й гнучко реагувати на зміни транспортної ситуації; саме тому до числа пріоритетних заходів слід віднести розширення можливостей річкової логістики, активізацію автомобільних

перевезень у взаємодії з країнами ЄС, перегляд тарифів на залізничні послуги, а також загальне посилення інфраструктурної спроможності зернового ринку [4, с. 118].

Поряд із цим вагомий вплив на зміцнення конкурентних позицій зернових підприємств справляє удосконалення фінансово-економічного механізму їх функціонування, що передбачає посилення державної підтримки галузі, підтримання внутрішнього попиту, розвиток інструментів кредитування і страхування, запровадження дієвих механізмів сертифікації та контролю якості продукції, розвиток ринкових інформаційних систем, стимулювання кооперативної логістики, а також формування умов для продуктивного використання фінансових, трудових, технологічних, інвестиційно-інноваційних та інформаційних ресурсів, без чого неможливо забезпечити не лише поточну прибутковість, а й довгострокове зростання конкурентоспроможності підприємств зернової галузі [5, с. 203].

Отже, проблеми функціонування та розвитку зернових підприємств України в період економічної нестабільності зумовлені сукупною дією виробничо-технологічних, фінансово-економічних, інституційних, логістичних і кон'юнктурних чинників, які в комплексі послаблюють їх ринкову стійкість і обмежують можливості для розширеного відтворення. У цих умовах підвищення конкурентоспроможності зернових підприємств має здійснюватися на основі системного поєднання організаційних та економічних інструментів, серед яких пріоритетне значення належить оптимізації виробничої структури, технологічній модернізації, зниженню собівартості, розвитку логістичної інфраструктури, посиленню фінансово-кредитного забезпечення, удосконаленню механізмів державної підтримки та покращенню інформаційно-аналітичного супроводу управлінських рішень. Саме комплексна реалізація зазначених заходів створює передумови для зростання ефективності діяльності зернових підприємств, зміцнення їх позицій на внутрішньому і зовнішньому ринках та формування більш стійкої моделі розвитку в умовах нестабільного економічного середовища.

Перелік використаних джерел:

1. Федорук Ю., Панченко Т., Івановський А., Покотило І. Організаційно-економічні засади формування пропозиції на ринку зерна. *Економічний дискурс*. 2024. Вип. 1-2. С. 52-62.
2. Кравчук Н. І., Менчинський О. О., Томчик О. В. Зростання економічної ефективності зерновиробництва. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 32. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-32-21.
3. Осташко Т. О. Зерновий експорт України в умовах війни. *Економіка України*. 2023. № 8 (741). С. 28-46.
4. Ковальський Ю. В. Логістичні шляхи експорту зерна в умовах воєнного стану. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 1. С. 118-122.
5. Дорофєєв О. В. Напрями нарощення експортного потенціалу підприємств зернової галузі України. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 2. С. 197-205.